

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО**

ГУСАРЧУК ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 78.071.2 (477) (043.2)+78.01

**ФЕНОМЕН
ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ КОМПОЗИТОРА
В ІНТОНАЦІЙНІЙ ДРАМАТУРГІЇ ДУХОВНИХ ТВОРІВ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА)**

17.00.03 Музичне мистецтво

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства**

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Міністерства культури України (м. Київ).

Науковий консультант: академік Національної академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор
ГЕРАСИМОВА-ПЕРСИДСЬКА НІНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського
Міністерства культури України,
завідувач кафедри старовинної музики.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
САМОЙЛЕНКО ОЛЕКСАНДРА ІВАНІВНА
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової
Міністерства культури України,
проректор з наукової роботи;

доктор мистецтвознавства, професор
МЕДВЕДИК ЮРІЙ ЄВГЕНОВИЧ,
Львівський національний університет
імені Івана Франка МОН України,
завідувач кафедри музикознавства та хорового
мистецтва;

доктор мистецтвознавства, професор
ШАПОВАЛОВА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського
Міністерства культури України,
завідувач кафедри інтерпретології та аналізу музики.

Захист відбудеться 29 листопада 2018 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.005.01 у Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського за адресою: 01001, м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11, четвертий поверх, зал Вченої ради (фойє Малого залу).

З дисертацією можна ознайомитись у читальному залі бібліотеки Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського за адресою: м. Київ, вул. Архітектора Городецького, 1–3/11, перший поверх.

Автореферат розіслано 29 жовтня 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства

Волосатих О. Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Духовно-музична творчість упродовж століть супроводжувала спілкування людини із трансцендентним, утілювала її прагнення до досягнення категорій добра, істини, краси, до усвідомлення своєї земної місії, до осмислення минулого, сучасного та майбутнього. Звернення людини до духовної музики дає їй таке потрібне в сучасному світі моральне опертя, поглиблює відчуття причетності до вічних духовних цінностей, що актуалізує у сьогоденні як композиторську творчість, пов'язану з релігійною тематикою, так і її дослідження.

Духовна музика завжди відігравала винятково важливу роль як складова богослужіння. Поступово у межах канону, на тлі православної співацької традиції увиразнюється авторський стиль «як креативний фактор цієї традиції» (С. Осадча). Підкреслюючи антропоцентричність сакрального мистецтва Нового та Новітнього часу, О. Зосім визначає його як «нову сакральність». Духовно-музичні твори видатних майстрів минулого являють світу вершини людського духу, які не тьмяніють з роками, вказуючи шлях духовного збагачення й зростання. Сучасні митці відновлюють і розвивають штучно перервану традицію, звертаючись до канонічних жанрів, релігійних сюжетів та символів, створюючи потужний шар духовної музики для концертного виконання. Щире й відповідальне ставлення до цієї сфери творчості дає композитору «шанс розкритись так, як в жодному іншому музичному жанрі» (М. Скорик).

Одним із ключових понять у дослідженні феномену творчої індивідуальності композитора в інтонаційній драматургії духовних творів є поняття «духовного твору». Серед неоднозначно вживаних сьогодні категорій «сакрального», «церковного», «релігійного», «духовного» саме останню обрано як найбільш відповідну об'єкту дослідження, адже в поле уваги потрапляє і літургійна, і паралітургійна, і позацерковна творчість композиторів різних епох, яку об'єднує звернення до релігійних сюжетів і текстів та високий дух утілення безвічних етичних цінностей, в окремих випадках – навіть за відсутності в основі творів саме таких текстів, але при наявності певної відповідної програми. Безумовно, якість духовності є найширшим поняттям, що характеризує академічне музичне мистецтво загалом, але у пропонованому дослідженні у використанні цього терміна спираємося на традицію, за якою твори, пов'язані з релігійною тематикою, означалися як «духовно-музичні».

Специфіка історичного моменту, який нині переживає людство, природно спрямовує наукову думку в русло пошуку нових підходів до аналізу й оцінки явищ навколишнього світу. Сподівання на те, що справдяться прогнози фахівців про гуманітарний характер нового століття, підкріплюється наявними тенденціями, якими було позначене вже ХХ століття. Серед них – декларування принципу пріоритетності інтересів індивіда в суспільстві, народження й розвиток індивідуально орієнтованої психології, формування нової – особистісної – парадигми в освіті. Надзвичайно актуальною є проблема гуманізації всіх сфер життя в сучасному українському суспільстві. Роль духовності, духовної культури,

духовної музики у цих процесах має бути визначною. У галузі ж мистецтвознавства згадані тенденції мають проявлятися, зокрема, в актуалізації досліджень психології художньої творчості.

У дисертації застосовано антропоцентричний принцип дослідження духовної музики. Феномен творчої індивідуальності як мистецьке явище уявляється детермінованим насамперед глибинними, особистісними чинниками, інакше кажучи, формуючись під впливом усього комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів, він є передусім продуктом феномену творчої особистості автора. Сучасне мистецтвознавство, природно, користується загальнонауковим принципом детермінізму, і музикознавці, прагнучи зрозуміти митця й розкрити зміст, художню цінність та історичну значимість музичної творчості, зазвичай пояснюють природу музичних явищ, виходячи з найбільш доступних емпіричному спостереженню чинників – історичних умов розвитку мистецтва, відповідних естетичних та стильових засад, таких зовнішніх детермінант творчої індивідуальності композитора, як місце його народження, сім'я, оточення, освіта, належність до певної школи, професійний досвід тощо. Значно рідше у поле зору дослідників потрапляють внутрішні детермінанти творчості – психологічні властивості митця, його особистісно-типологічні характеристики, які завжди задіяні у творчих процесах, і не просто задіяні, а є тією призмою, через яку проходить увесь навколишній світ, своєю чергою, формуючи і змінюючи особистість композитора, музиканта-виконавця, музикознавця. Односторонній підхід до висвітлення залежностей у векторі «життя – творчість» є цілком зрозумілим з огляду на складність і утаємниченість творчих процесів, з одного боку, та важкодоступність особистості митця для стороннього спостереження – з іншого. Зазначеним зумовлено **актуальність** пропонованого дослідження, у якому здійснено спробу пов'язати риси індивідуального стилю композиторів із виявом певних особистісних властивостей. При цьому застосовано різні масштаби і дистанції наукової оптики. Комплексно розглянуто творчість А. Веделя – як малодосліджену в українському музикознавстві і таку, що є надзвичайно цікавою в зазначеному науковому ракурсі завдяки високим художнім достоїнствам музики та глибині й неординарності особистості митця. Виявити особистісні детермінанти у творчості Л. Дичко на рівні особистісно-типологічної цілісності (визначення психологічного типу та показ його багатоаспектного впливу на творчість) допомогло залучення до розгляду хорових творів не лише релігійної тематики. Застосування особистісно-типологічного підходу до аналізу духовної творчості І. Тилика уможливило багаторічне спілкування і наукова співпраця з відомим хормейстером і композитором. Наявна інформація та деякі параметри музичного стилю дали змогу зробити припущення стосовно окремих психологічних рис Д. Бортнянського, С. Дегтярьова, М. Вербицького, М. Леонтовича, М. Вериківського, П. Козицького, С. Острової. У випадках відсутності чи браку інформації, необхідної для застосування дослідницького вектора «особистість – творчість», духовні твори розглянуто в аспекті індивідуальності концепційного задуму, особливостей інтонаційної драматургії або в аспекті вияву ознак індивідуального стилю, характерних загалом для творчості композитора.

Отже, **об'єктом дослідження** є духовна творчість українських композиторів другої половини XVIII – початку XXI століття.

Предмет дослідження – авторська індивідуальність, що виявляється на тлі традицій церковного співу в інтонаційній драматургії духовних творів.

Мета дослідження – розкрити особливості композиторської індивідуальності у їхній зумовленості особистісними чинниками на прикладі творчості Артемія Веделя та інших українських композиторів.

Основні завдання дослідження:

- окреслити музично-теоретичні засади вивчення творчої індивідуальності композитора в інтонаційній драматургії духовних творів;
- обґрунтувати методологічні підходи до аналізу особистісних детермінант творчої індивідуальності музиканта;
- висвітлити ознаки індивідуальності в духовній творчості на етапі становлення індивідуальних стилів у філогенезі на прикладі інтонаційної драматургії духовних творів Максима Березовського та Степана Дегтярьова;
- визначити провідні об'єктивні та суб'єктивні чинники формування творчої індивідуальності Артемія Веделя;
- виявити ознаки індивідуального стилю Артемія Веделя в його богослужбових піснеспівах;
- охарактеризувати особливості інтонаційної драматургії духовних концертів Артемія Веделя в аспектах інтерпретації псалмових текстів та дії індивідуально-особистісних чинників;
- запропонувати метод уточнення авторської атрибуції духовних концертів на основі аналізу специфіки взаємодії слова і музики;
- визначити місце творчої спадщини Артемія Веделя у процесі індивідуалізації композиторської творчості;
- на тлі національних традицій церковного співу підкреслити риси композиторської індивідуальності в духовних творах українських композиторів XIX – початку XX століття – Михайла Вербицького, Миколи Лисенка, Михайла Вериківського;
- розглянути різні аспекти індивідуальних вимірів у хорових творах сучасних українських митців – Лесі Дичко, Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Валентина Сильвестрова та деяких інших композиторів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину XVIII – початок XXI століття.

Спрямованістю дослідження на досягнення феномену композиторської індивідуальності в його інтегральній цілісності зумовлено застосування *інтердисциплінарного підходу*. **Основу методології дослідження**, поряд з *емпіричним методом* як надзвичайно важливим аспектом пізнавального процесу у галузі мистецтвознавства, зокрема й музикознавства, складають *загально-філософські та загальнонаукові логічні методи* дослідження – діалектичний метод, аналіз і синтез, індукція та дедукція, пояснення, абстрагування, сходження від абстрактного до

конкретного, узагальнення; окремонаукові та дисциплінарні методи – основні положення методології теоретичного та історичного музикознавства. *Історико-культурний* метод дав змогу розглянути творчість окремих композиторів як феномен епохи, у контексті історичної ситуації та розвитку музичного та інших видів мистецтва; *музично-стильовий метод* – виявити стильові особливості творчості композиторів. В аналізі індивідуальних композиторських стилів та феноменів особистості композиторів застосовано *системний*, у концепційному аналізі духовних концертів – *герменевтичний підходи*.

Дослідженням особистісних детермінант творчого феномену композиторів зумовлено необхідність застосування *гіпотетико-дедуктивного методу* та *методу ідеалізації*, звернення до *методів діагностики індивідуально-особистісних властивостей*, відповідних об'єктам дослідження, а саме: 1) вивчення документації про людину – обробка біографічних даних, спогадів сучасників та епістолярію; 2) спостереження; 3) опитування (бесіда, інтерв'ю, тестування); 4) вивчення продуктів діяльності – творів композиторів, в аналізі яких важливими показниками в зазначеному ракурсі є концепційні аспекти, а також певні індивідуально-стильові закономірності.

З метою виявлення індивідуальної своєрідності у творчості композиторів-сучасників, які зверталися до тих самих жанрів, а також для виявлення спорідненості у творах композиторів різних епох застосовано *компаративний метод* аналізу.

Матеріалом дослідження є творча спадщина Артемія Веделя (друковані джерела та рукописи), хорові духовні твори А. Рачинського, М. Березовського, Д. Бортнянського, С. Дегтярьова, М. Вербицького, М. Лисенка, П. Козицького, М. Вериківського, Л. Дичко, М. Скорика, Є. Станковича, В. Сильвестрова, В. Степурка, С. Острової, І. Тилика. У дослідженні також використано біографічні відомості, епістолярій, спогади, проповіді, інтерв'ю, інформацію, отриману в результаті тестування.

Теоретичну базу дослідження складають наукові праці з питань:

– історії української музики (М. Грінченко, С. Людкевич, П. Козицький, Б. Кудрик, А. Ольховський, М. Антонович, О. Берегова, М. Боровик, Н. Герасимова-Персидська, М. Головащенко, М. Гордійчук, С. Грица, І. Драч, М. Загайкевич, О. Зінкевич, В. Іванов, Людмила Івченко, Л. Кияновська, О. Козаренко, М. Копиця, Л. Корній, М. Кузьмін, І. Кузьмінський, С. Лісецький, С. Літвінова, К. Майбутова, О. Малозьмова, Ю. Медведик, Н. Некрасова, Т. Некрасова, О. Немкович, С. Павлишин, Л. Пархоменко, О. Письменна, М. Ржевська, Л. Руденко, Н. Степаненко, А. Терещенко, Б. Фільц, Ю. Чекач, І. Чудінова, К. Шамаєва, Оксана Шевчук, О. Шреєр-Ткаченко, Ю. Ясіновський та ін.);

– історії України та української культури (М. Аркас, М. Берлінський, М. Грушевський, О. Оглоблин, В. Баранівський, С. Безклубенко, П. Білецький, А. Бовгиря, О. Бойко, О. Кошіль, І. Лисенко, А. Макаров, В. Маньківський,

В. Мартиненко, Т. Никоненко, М. Попович, Г. Сагач, М. Северинова, О. Стражний, І. Тилик, З. Хижняк, І. Ходак, В. Ульяновський);

– церковної музики (М. Лисицин, В. Металлов, А. Митропольський, М. Потулов, А. Преображенський, І. Гарднер, Н. Александрова, М. Антонович, Н. Ананьєва, М. Бражников, Д. Болгарський, І. Герасимова, Н. Герасимова-Персидська, Н. Гуляницька, Л. Густова, Б. Дем'яненко, Е. Єлисеєва-Шмідт, А. Єфіменко, Н. Заболотна, Є. Ігнатенко, О. Клокун, Н. Костюк, М. Кузьма, А. Кутасевич, О. Муравська, С. Немагай, С. Осадча, М. Скаженик, А. Ткаченко, О. Трохановський, М. Успенський, С. Хватова, Олена Шевчук, О. Шелудякова, Я. Шипайло, М. Юрченко та ін.);

– історії східноєвропейської та західноєвропейської музики (Н. Герасимова-Персидська, Л. Гервер, Ю. Горяйнов, В. Гуревич, Б. Доброхотов, В. Жаркова, Н. Заболотна, О. Зосім, О. Кандінський, Ю. Келдиш, А. Лебедева-Ємеліна, Є. Левашов, О. Левашова, Т. Ліванова, О. Маркова, Н. Плотнікова, А. Полехін, К. Постернак, В. Редя, М. Рицарева, С. Скребков, О. Соломонова, Н. Тетеріна, Є. Чигарьова);

– теорії музики (Б. Асаф'єв, В. Бобровський, Н. Горюхіна, Н. Гуляницька, І. Котляревський, В. Медушевський, В. Москаленко, П. Пясковський, Д. Терентьєв, В. Холопова, Т. Чернова);

– стилю (М. Арановський, Н. Горюхіна, О. Зінькевич, Л. Кириліна, І. Коханик, С. Кримський, Д. Лихачов, М. Лобанова, Ю. Лотман, В. Медушевський, М. Михайлов, Є. Назайкінський, Д. Наливайко, О. Опанасюк, О. Самойленко, С. Скребков, В. Скуратівський, С. Тишко, В. Холопова, І. Чижик, С. Шип, І. Юдкін та ін.);

– взаємодії слова і музики (В. Васіна-Гроссман, Т. Вихорева, І. Лаврентьєва, К. Руч'євська);

– авторської атрибуції духовних творів епохи класицизму (Лариса Івченко, А. Кутасевич, А. Лебедева-Ємеліна, О. Шуміліна);

– психології особистості (Г. Айзенк, Є. Бурно, П. Ганнушкін, О. Губко, В. Гуленко, І. Долініна, Є. Ільїн, Р. Кашапов, Є. Климов, Л. Копець, К. Култер, К. Леонгард, В. Мерлін, В. Небиліцин, П. Образцов, А. Петровський, К. Платонов, Є. Романова, Н. Симеонова, Дж. Фейдімен, М.-Л. фон Франц, Р. Фрейгер, К. Філатова, Дж. Хіллман, К. Г. Юнг, М. Ярошевський та ін.);

– психології творчості та музичної психології (Й. Гете, Ч. Ломброзо, Ф. Ніцше, В. Стасов, Б. Яворський, М. Блінова, Л. Бочкарьов, Р. Варнава, Л. Виготський, Є. Йоркіна, О. Катрич, Л. Кияновська, О. Коменда, Б. Мейлах, А. Муха, О. Оганезова-Григоренко, Г. Павлій, В. Петрушин, Г. Побережна, Г. Рід, Н. Рождественська, В. Роменець, Т. Сирятська, В. Степурко, І. Сухленко, Ю. Ткач, М. Ярмо, О. Фрайт, Ю. Цагареллі, М. Чембержі, Л. Шаповалова, Н. Швець-Савицька та ін.);

– біографії А. Веделя (В. Аскоченський, В. Петрушевський, П. Турчанінов, В. Кук, Є. Махновець, І. Соневицький);

– літературознавства (М. Бахтін, М. Возняк, Д. Чижевський, Ю. Лабинцев, Н. Мечковська, О. Мишанич, Л. Ушкалов, В. Чотарі, Л. Щавінська);

– екзегетики та герменевтики (Афанасій Великий, Євфимій Зігабен, Г.-Г. Гадамер, Є. Герцман, А. Кудряшов, П. Рікер);

– історії релігії та церкви (А. Белгородський, Є. Болховітінов, С. Голубєв, М. Петров, Ф. Тітов, О. Ільїн, О. Кислашко, О. Мень, І. Огієнко, О. Пелешенко, П. Флоренський);

– історії філософії (О. Бондар, А. Е. Вайт, І. Валявко, О. Крижановська, В. Нічик, М. Попович, О. Соловійов).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі:

Уперше:

– духовну творчість українських композиторів різних епох розглянуто під кутом зору вияву в ній творчої індивідуальності авторів, детермінованої особистісними чинниками;

– метод дослідження індивідуальних особливостей творчої діяльності з використанням різних типологічних концепцій апробовано в аналізі творчої діяльності музикознавців;

– здійснено спробу наблизитися до розуміння феномену особистості А. Веделя, зокрема із застосуванням типологічних підходів, що, з одного боку, дало змогу висунути міркування щодо глибинних причин життєвої трагедії композитора, а саме його довічного ув'язнення, а з іншого – використати отримані результати дослідження в концепційному аналізі творів композитора;

– у циклах богослужбових піснеспівів А. Веделя (дві Літургії св. Іоанна Златоуста, Ірмоси Великоднього канону, тріо «Покаянія отверзи мі двері») виявлено особливості інтонаційних процесів;

– на тлі загальних тенденцій творчості композиторів XVII–XVIII ст. розглянуто прийоми роботи А. Веделя з текстами псалмів у духовних концертах;

– унаочнено роль фідеїстичного діалогу у змісті й композиційній організації духовних концертів композитора;

– розглянуто драматургію низки духовних концертів А. Веделя на основі вивчення різних тлумачень псалмових текстів, виявлено специфіку їх музичної інтерпретації, зокрема індивідуально-особистісні підтексти, пов'язані з актуальною морально-етичною проблематикою;

– визначено місце творчої спадщини А. Веделя як кульмінаційного явища в історичному процесі індивідуалізації творчості в українському музичному мистецтві XVIII – початку XIX ст.;

– запропоновано метод уточнення авторської атрибуції духовних концертів на основі аналізу специфіки взаємодії слова і музики;

– у духовних творах С. Дегтярьова, М. Вербицького, М. Лисенка, М. Вериківського, Є. Станковича, В. Сильвестрова виявлено риси творчої індивідуальності;

- охарактеризовано особливості інтонаційної драматургії у Духовному концерті-реквіємі та Літургії святого Іоанна Златоуста М. Скорика як зразках сучасної духовної музики для концертного виконання;

- у контексті діалогу століть як однієї з характерних тенденцій сучасного українського музичного мистецтва показано індивідуальні варіанти ремінісценцій у творах В. Сильвестрова, В. Степурка та С. Острової;

- уведено до наукового обігу духовну творчість І. Тилика, охарактеризовано її в аспекті індивідуальності із застосуванням методів діагностики особистісних властивостей композитора.

Розширено:

- уявлення про стильові особливості творчості А. Веделя, С. Дегтярьова, М. Вербицького, М. Вериківського.

Набули подальшого розвитку:

- питання жанрово-інтонаційних витоків творчості А. Веделя;
- розгляд оточення А. Веделя – у ньому приділено увагу знаковим поста-
тям української історії та культури, які перебували у безпосередніх зв'язках із композитором і могли впливати на формування його особистості та на його долю;

- тема «Григорій Сковорода – Артемій Ведель» в особистісно-типологічному аспекті;

- поглиблено концепційний аналіз духовного концерту М. Березовського «Не отвержи мене во время старости» та уявлення про особливості інтонаційної драматургії у Всеношній А. Веделя;

- за допомогою різних типологічних підходів поглиблено розуміння особистісних детермінант хорової творчості Л. Дичко.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані у навчальних курсах з історії української музики, хорової літератури, психології творчості, музичної психології. Застосовані у роботі підходи до розгляду особистісних детермінант творчості окремих композиторів, а також прийоми аналізу драматургії їх духовних концертів та інших творів можуть бути застосовані у відповідних напрямках дослідження творчості інших авторів. Результати аналізу творів можуть стати у пригоді диригентам хорових колективів, сприяючи більш широкому та професійно досконалому запровадженню творів до виконавського процесу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри історії української музики та музичної фольклористики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського і відповідає темі № 1 «Історія української музики» перспективного плану Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського на 2015–2020 рр.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри історії української музики та музичної фольклористики

Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Різні аспекти дослідження було викладено в доповідях на наукових конференціях:

Міжнародних: «Культура українського бароко та її європейський контекст» (Київ, 1–2 червня 1994 р.); «Церковна музика: аспекти дослідження» (до 2000-річчя Християнської ери) (Київ, 18–20 листопада 1997 р.); Міжнародна Християнська Асамблея «Заповідь нову даю вам: любіть один одного» (Іоан 13, 34) (Київ, 17–18 лютого 1998 р.); «Музика і Біблія» (до 2000-річчя Християнської доби) (Київ, 18–21 травня 1998 р.); «Бортнянский и его время» (к 250-летию со дня рождения) (Москва, 21–25 травня 2001 р.); «Дмитро Бортнянский і світова музична культура» (до 250-річчя від дня народження композитора) (Київ, 9–10 грудня 2001 р.); «XXI століття і Г. С. Сковорода» (Переяслав-Хмельницький, 3–4 жовтня 2002 р.); «Українознавство в розбудові громадянського суспільства» (Київ, 17–18 жовтня 2003 р.); «Старовинна музика і сучасність» (Київ, 16–18 травня 2005 р.); «Максим Березовський. Традиції й новаторство» (до 300-річчя проголошення Глухова Гетьманською столицею) (м. Глухів, 6–7 грудня 2008 р.); «Композитор і сучасне виконавство» (в рамках фестивалю «Музичні прем'єри сезону») (Ворзель, 10 квітня 2011 р.); «Постать Миколи Лисенка у світовому історико-культурному процесі» (до 170-річчя від дня народження) (Київ, 28–30 березня 2012 р.); «Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи» (Мелітополь, 25–27 жовтня 2012 р.); «Діалог культур: Україна-Греція» (Київ, 20–21 вересня 2012 р.); «Українська професійна та етнічна культура: нові ракурси дослідження, інтеграція у світовий цивілізаційний процес» (Київ, 22 жовтня 2012 р.); «Музичне мистецтво: традиції і перспективи» (до 110-річчя Житомирського музичного училища імені В. С. Косенка) (Житомир, 20–21 квітня 2015 р., стендова доповідь); Міжнародний музичний симпозіум і практикум «*Musica incognita: XVI–XXI*» (до 15-річчя кафедри старовинної музики НМАУ ім. П. І. Чайковського) (Київ, 24–26 квітня 2015 р.); інтернет-конференція «Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики» (Переяслав-Хмельницький, 15–16 березня 2016 року); «Степан Дегтярьов та його сучасники: музичний класицизм у Східній Європі» (до 250-річчя від дня народження Степана Дегтярьова) (Київ, 10 травня 2016); «Україна. Європа. Світ. Історія та імена в культурно-мистецьких рефлексіях» (Київ, 2–3 листопада 2017 р.), «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (Мукачеве, 19–20 квітня 2018 р., заочна участь), Міжнародний науковий симпозіум «Україна – Польща: діалог культур» (*Ukraina – Polska: dialog kultur*) . (Київ, 19–21 квітня 2018 р.); «Музичне мистецтво XXI століття – історія, теорія, практика» (Дрогобич, 27 квітня 2018 р., заочна участь).

Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Текст музичного твору: практика і теорія» (Київ, 31 жовтня – 2 листопада 2000 р.); «Іван Арсенійович Котляревський та його наукова школа» (на честь 60-річчя І. А. Котляревського) (Київ, 7 листопада 2001 р.); «Микола Лисенко та українська композиторська школа (до 160-річчя від дня народження)» (Київ, 25–26 квітня 2002 р.); «Олександр Кошиць і час» (з нагоди 130-річчя від дня народження) (Київ, 22–24 листопада 2005 р.); «Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний

процес» (Луганськ, 15–16 березня 2012 р.); «Митець і його творчість у просторі сучасної культури» (Суми, 7–8 червня 2012 р.); «Мистецька освіта в класичному Університеті: традиції, сучасність та перспективи» (Львів, 30 вересня – 2 жовтня 2014 р.); «Глухів музичний: земля Березовського і Бортнянського» (25–26 лютого 2016 р., стендова доповідь); «Духовна культура України перед викликами часу» (до 150-річчя заснування «Просвіти») (Харків, 23 квітня 2018 р., заочна участь).

Інших науково-теоретичних та науково-практичних конференцій: «Максим Березовський та музична культура XVIII століття» (до 250-річчя від дня народження композитора) (Київ, 25 жовтня 1995 р.); «Постать Артема Веделя в історико-культурному контексті століть» (Київ, 28–29 жовтня 1997 р.); «*Musicae: ars et scientia*» (до 70-річчя Н. О. Герасимової-Персидської) (Київ, 19 грудня 1997 р.); «85 років Київській консерваторії» (Київ, 24–25 лютого 1999 р.); наукові читання, присвячені 80-річчю від дня народження Миколи Гордійчука «Музична культура і час» (Київ – Ворзель, 11 травня 1999 р.); «Сучасний стан українського мистецтвознавства та шляхи його подальшого розвитку» (Київ, 22 листопада 2000 р.); наукові читання «Українське мистецтвознавство: сучасний стан та перспективи розвитку», присвячені пам'яті академіка НАН України О. Г. Костюка (Київ, 8–9 листопада 2001 р.); «Музична освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку» (Київ, 11–12 грудня 2001 р.); «Микола Лисенко та українська композиторська школа» (до 160-річчя від дня народження) (Київ, 25–26 квітня 2002 р.); «Старовинна музика: проблеми дослідження та виконавства» (29 квітня 2002 р.); «Українська та світова музична культура: сучасний погляд» (Київ, 29–30 вересня 2003 р.); «Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України» (Київ, 27–28 вересня 2004 р.); «Максим Березовський – визначна постать національної культури України» (до 260-річчя від дня народження) (Київ, 30 листопада 2005 р.); «О. Я. Шреєр-Ткаченко та історія музичного українознавства (до 100-річчя від дня народження)» (Київ, 15 грудня 2005 р.); «Музична культура України 20–30-х років XX століття: тенденції і напрямки» (Київ, 2–3 жовтня 2006 р.); «Культурологічні проблеми української музики» (до 80-річчя від дня народження І. Ф. Ляшенка) (Київ, 26 березня 2007 р.); «Духовна культура України: традиції і сучасність» (Київ, 2–3 жовтня 2007 р.); «Історія в особистостях» (Київ, 30 вересня – 1 жовтня 2008 р.); наук. сесія до 125-річчя від дня народження Левка Ревуцького (Київ, 26 травня 2014 р.); обласні стеценкознавчі науково-практичні конференції «Відродження української музичної спадщини початку XX століття» (Веприк, 20 травня 2011 р., 27 квітня 2012 р.); «Композитори і музикознавці Київської консерваторії» (Київ, 2 листопада 2010 р., 24 жовтня 2011 р., 27 листопада 2012 р., 27 листопада 2012 р., 19 листопада 2014 р.); науково-практичні конференції Українського товариства аналізу музики «Драматургічний потенціал музичного твору» (Київ, 25–27 березня 2011 р.); «Організація музичного руху: композитор та виконавець» (1–3 березня 2013); «Механізми новації у музичній творчості XX сторіччя: проблеми інтерпретації» (Київ, 27 жовтня 2012 р., 26 жовтня 2013 р., 1 листопада 2014 р., 31 жовтня – 1 листопада 2015 р., 30 жовтня

2016 р.); «Шевченко і музика» (до 200-річчя Тараса Шевченка) (Київ, 22 травня 2014 р.); муз.-теор. практикум кафедри старовинної музики НМАУ «Музичний твір: XVI–XXI» (Київ, 23–24 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 70 одноосібних публікаціях: одній монографії (обсяг – 61,92 друк. арк.), 34 статтях у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України за напрямом «Мистецтвознавство», з яких дві включені до міжнародних науково-метричних та реферативних баз, чотирьох статтях у наукових виданнях України, включених до науково-метричних баз даних, двох статтях у зарубіжних періодичних виданнях, 29 публікаціях в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів наукових конференцій, а також шести публікаціях у співавторстві: одній монографії та п'яти статтях, чотирьох упорядкованих виданнях. У монографії та статтях, написаних у співавторстві, автору належать частини, присвячені постатям видатних діячів українського музичного мистецтва.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства «Хорова спадщина А. Л. Веделя (стильові та текстологічні проблеми)» за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво» захищено 23 лютого 1993 р. в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського Міністерства культури України; її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались. Сформульовані у пропонованому дослідженні положення виносяться на захист уперше.

Структура дисертації. Робота складається з анотацій (українською та англійською мовами) зі списком публікацій за темою дисертації, вступу, п'яти розділів (вісімнадцяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (708 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 533 сторінки, з яких основного тексту – 396 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **ВСТУПІ** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, означено його методологічні засади, джерельну та теоретичну базу, узагальнено новизну, показано практичне значення роботи, вміщено інформацію про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ У МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ЇЇ ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ» складається з двох підрозділів, у яких окреслено основні позиції стосовно понять «феномену творчої індивідуальності», «індивідуального стилю», «інтонаційної драматургії», підкреслено центральну роль індивідуального стилю у стильовій системі авторської творчості та розглянуто методологічні засади дослідження особистісних чинників творчої індивідуальності музиканта.

У **підрозділі 1.1 «Теоретико-методологічні засади дослідження композиторської індивідуальності»** обґрунтовано основні підходи до вивчення му-

зичних творів, зокрема у сфері духовної музики, спрямованого на виявлення рис композиторської індивідуальності, підкреслено місце категорій інтонаційної драматургії та індивідуального стилю у згаданому напрямі досліджень.

У пункті 1.1.1 *«Інтонаційна драматургія як феномен музичного мистецтва: деякі підходи до аналізу»* розглянуто різні аспекти й визначення музичної драматургії; обґрунтовано звернення у пропонованому дослідженні до інтонаційної драматургії як носія найширшого спектру виявів творчої індивідуальності композитора, що найбільш глибоко проявляється на концепційному рівні твору; підкреслено важливість специфічних підходів до аналізу інтонаційної драматургії духовної музики, який передбачає її розгляд в аспекті фідеїстичної комунікації та в багатоаспектності взаємодії слова й музики, зокрема із застосуванням герменевтичного підходу.

У пункті 1.1.2 *«Індивідуальний стиль у комплексі процесів стилеутворення»* окреслено основні положення теорії стилю, зокрема принципи нерозривного зв'язку національного, історичного та жанрового стилів, їх складної взаємодії, всеохопності стилю, співвідношення понять стилю та стилістики, роль стильової еволюції; підкреслено місце індивідуального стилю в багаторівневій стильовій моделі та акумулювання в ньому комплексу особистісних чинників стилеутворення.

Підрозділ 1.2 «Особистісні чинники творчої індивідуальності» присвячено розгляду категорії особистості як центральної у системі психологічних категорій, різних типологій особистості та методів діагностики особистісних властивостей.

У пункті 1.2.1 *«Особистість як психологічна категорія. Структура особистості та індивідуальність»* подано різні визначення особистості та індивідуальності, вказано на актуальні у контексті пропонованого дослідження психологічні концепції структури особистості, проакцентовано зв'язок структури особистості та індивідуальності.

У пункті 1.2.2 *«Типологічний підхід до вивчення індивідуально-особистісних рис і творчих індивідуальностей»* окреслено основні засади ряду типологічних концепцій, які є базовими у пропонованому дослідженні, а саме: системи темпераментів, психологічних типів К. Г. Юнга, соціонічної типології, а також концепції акцентуйованих особистостей К. Леонгарда та гомеопатичної системи конституціональних типів. Окремо вказано на різні типології творчості і творчих індивідуальностей, які існують у музикознавчій літературі, але не використовуються у дисертації як занадто узагальнені.

У пункті 1.2.3 *«Методи діагностики психологічних властивостей та їх використання в дослідженні особистісних детермінант діяльності музиканта»* означено комплекс методів діагностики індивідуально-особистісних рис людини та виокремлено ті з них, які були застосовані у дослідженні особистісних чинників творчої індивідуальності композиторів, а також на підготовчому етапі до нього – у вивченні особистісної детермінації творчої діяльності окремих музикантів-виконавців (М. Гобдич) та діяльності, пов'язаної з вербальним висловлюванням

(дослідження особистісних феноменів Г. Сковороди та українських музикознавців – Б. Яворського, М. Гордійчука, І. Ляшенка, І. Котляревського).

Розділ 2 «Становлення творчої індивідуальності в українському музичному мистецтві» складається з шести підрозділів, у яких окреслено історичні передумови формування індивідуальних стилів у творчості українських композиторів XVIII ст., узагальнено спостереження музикознавців стосовно їх ознак, проаналізовано знакові твори М. Березовського та С. Дегтярьова в аспекті інтонаційної драматургії, виявлено деякі специфічні риси на концепційному рівні духовних концертів М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Дегтярьова.

У підрозділі 2.1 **«Індивідуалізація творчості як історичний процес»** показано етапність філогенетичного процесу індивідуалізації у сфері вітчизняного хорового мистецтва: означено міру типізації музичного матеріалу, підкреслено нову якість щодо цілісності та індивідуальності твору у другій половині XVIII століття.

У підрозділі 2.2. **«Стильові процеси у творчості українських композиторів другої половини XVIII століття та розвиток жанру духовного концерту»** окреслено стильову ситуацію, яка характеризувалася динамічним розвитком і поєднанням ознак бароко, класицизму та передромантичних тенденцій; підкреслено роль духовного концерту як центрального жанру, який акумулював найвищі виражальні можливості тогочасного музичного мистецтва і досяг такої драматургічної якості, що дає змогу зіставляти його з симфонією.

Підрозділ 2.3. «Індивідуальний стиль у духовній творчості українських композиторів на етапі його становлення у філогенезі: музично-історіографічні дискурси» присвячено огляду музикознавчої літератури з історії української духовної музики другої половини XVIII – початку XIX ст. в аспекті висвітлення в ній індивідуально-стильових рис у творах М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, С. Дегтярьова.

У підрозділі 2.4 **«Концепційна драматургія як ознака творчої індивідуальності Максима Березовського (на прикладі концерту “Не отвержи мене во время старости”»** проаналізовано всі етапи розвитку драми, підкреслено глибинність, особистісну значущість проблематики псалмового тексту, розкрито довершеність його композиторської інтерпретації.

У підрозділі 2.5 **«Інтонаційна драматургія духовного концерту Степана Дегтярьова “Изми мя от враг моих, Боже” та “Обідні” до мажор у контексті особливостей хорової творчості композитора»** розглянуто один із найкращих концертних циклів композитора та його Літургію, у яких виявляються риси, загалом характерні для духовної творчості митця, пов’язані передусім із майстерним володінням хоровою фактурою, специфікою використання тембрів, мелодики, гармонії. Виявлено ознаки тематичної єдності циклів, яка, проте, найчастіше ще не досягає якості концепційної драматургії.

У підрозділі 2.6. «Ознаки суб'єктивно-особистісного в духовних концертах доби класицизму (Дмитро Бортнянський, Степан Дегтярьов, Артемій Ведель)» виявлено деякі специфічні риси творчості трьох композиторів, зокрема на підставі порівняльного аналізу фрагментів творів, написаних на один текст або на споріднені тексти псалмів, а також на підставі порівняння перебігу психологічних процесів, утілених в інтонаційній драматургії духовних творів.

Розділ 3 «Об'єктивні та суб'єктивні чинники формування творчої індивідуальності Артемія Веделя» складається з чотирьох підрозділів, у яких розкрито різні аспекти впливу зовнішніх факторів на становлення особистості композитора, проаналізовано внутрішні детермінанти його творчої індивідуальності, обґрунтовано гіпотезу щодо причин життєвої трагедії композитора, порушено питання еволюції та періодизації його творчості.

У підрозділі 3.1 «Друга половина XVIII століття в українській історії та культурі» охарактеризовано історико-культурну ситуацію, у якій відбувалося становлення митця, драматичність подій і прагнення передової частини українського дворянства та інтелігенції до поновлення прав і свобод українців.

У підрозділі 3.2 «Оточення Артемія Веделя» підкреслено роль навчання у Києво-Могилянської академії та мистецької аури Києва у формуванні творчої постаті композитора, з'ясовано духовні та суспільно-політичні домінанти його безпосереднього оточення, які могли мати вплив на формування світогляду митця.

Підрозділ 3.3 «Інтонаційні витoki та стильовий синтез у творчості Артемія Веделя» присвячено огляду музичних чинників, які вплинули на творчість композитора, доповнено раніше висловлювані в літературі спостереження щодо її закоріненості у традиції українського музичного мистецтва та впливу на неї стильових тенденцій другої половини XVIII ст.

У підрозділі 3.4 «Феномен особистості Артемія Веделя» здійснено спробу наблизитися до розуміння особистісного феномену композитора як суб'єктивного чинника його творчої індивідуальності та власної долі.

У пункті 3.4.1 «Проблема концепції особистості в контексті життєвої трагедії композитора» розглянуто офіційну версію причини ув'язнення композитора (меланхолія та божевілля) у світлі дослідження Ч. Ломброзо «Геніальність та божевілля», виявлено протиріччя, які не дозволяють зробити однозначних висновків і передбачають продовження досліджень особистості митця за допомогою інших підходів.

У пункті 3.4.2 «Типологічні ознаки особистості Артемія Веделя у світлі концепції психологічних типів Карла Густава Юнга та в соціонічній теорії» здійснюється спроба на підставі спогадів сучасників, листів композитора та його творів відтворити типологічну модель образу його особистості з визначенням провідної установки свідомості, розвитку окремих психологічних функцій та відповідності цілісним характеристикам типів у двох згаданих типологічних концепціях.

У пункті 3.4.3 «Постать Артемія Веделя у світлі концепції акцентуованих особистостей Карла Леонгарда» внесено доповнення до попередніх

типологічних характеристик щодо можливої наявності в особистісному профілі композитора підсилення певних рис, які, своєю чергою, могли бути суттєвими у специфіці творчої постаті митця.

Розділ 4 «ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ В ІНТОНАЦІЙНІЙ ДРАМАТУРГІЇ ДУХОВНИХ ТВОРІВ», який складається з двох підрозділів, присвячено розгляду літургійних творів та духовних концертів композитора в контексті традиційних основ православного співу й тенденцій розвитку духовної музики в останні десятиліття XVIII ст., що дало підстави для висновків стосовно особливостей музичної інтерпретації вербальних текстів, специфіки індивідуального стилю композитора, пов'язаної з феноменом його особистості.

У підрозділі 4.1 **«Богослужбові піснеспіви Артемія Веделя: жанрова основа та ознаки індивідуального стилю»** проаналізовано інтонаційні процеси в Літургіях *мі-бемоль мажор* та *до мажор*, Всеношній, Великодніх ірмосах, тріо «Покаянія отверзи мі двері»; у цих та деяких окремих піснеспівах виявлено риси композиторської індивідуальності.

Пункт 4.1.1 *«Жанрові традиції та інтонаційна драматургія в Літургії святого Іоанна Златоуста мі-бемоль мажор»* присвячено розгляду одного з найкращих творів композитора, у якому яскраво проявилися риси його індивідуального стилю. Показано, що у цьому творі А. Ведель фактично продовжує започатковану М. Березовським традицію створення так званого «концертного» варіанту Літургії. Простежено, як послідовно автор проводить наскрізну інтонаційну ідею, трансформуючи інтонаційний матеріал відповідно до концептуальної специфіки жанру.

У пункті 4.1.2 *«Проблема авторства та риси індивідуального стилю Артемія Веделя в Літургії святого Іоанна Златоуста до мажор»* на підставі наявності окремих випадків інтонаційної трансформації та характеру тональної драматургії підтверджено належність циклу А. Веделя, незважаючи на певні ознаки, що не можуть бути однозначно оцінені з позицій індивідуально-стильової моделі.

У пункті 4.1.3 *«Особливості інтонаційного процесу у Всеношній – найбільшому циклічному творі композитора»* показано специфіку інтонаційної побудови твору, розглянуто драматургію окремих піснеспівів, виявлено загальні риси стилю А. Веделя, зокрема, принцип варіантності основного та фонового матеріалу.

У пункті 4.1.4 *«Генералізація принципу наскрізного варіантного розвитку в Ірмосах Великоднього канону»* на прикладі широковідомого твору А. Веделя розкрито одну з найхарактерніших ознак його композиторського мислення, показано проростання інтонаційних комплексів першого ірмосу в подальших побудовах, що сприяє як єдності циклу, так і його динамізації в умовах спільного емоційного тону та економного використання виражальних засобів.

У пункті 4.1.5 *«Ознаки творчої індивідуальності Артемія Веделя в окремих богослужбових піснеспівах»* зазначено, що серед цього масиву творів є композиції різної якості (що, цілком вірогідно, може бути наслідком пізніших редакторських втручань). Однак у цілій низці творів, які не входять до великих

авторських циклів, яскраво проявляються риси індивідуального стилю композитора, і серед цих творів є справжні перлини української духовної музики (тріо «Покаянія отверзи мі двері», «Нині отпускаєши» *ля мінор*, «Не отврати лиця Твого», «Світе тихий» *до мінор*, «Душе моя» та ін.).

У підрозділі 4.2 «Особливості музичної інтерпретації псалмових текстів в інтонаційній драматургії духовних концертів **Артемія Веделя**» проаналізовано низку концертних циклів композитора в аспекті особливостей музичної інтерпретації текстів псалмів. При цьому, зокрема, виявлено двосторонні зв'язки: з одного боку, знання біографії та поглядів композитора дало змогу розкрити глибинний зміст, що його вносив композитор, інтерпретуючи традиційні тексти, з іншого – навпаки, певні музично-драматургічні рішення наштотували на розуміння авторської позиції і, відповідно, давали можливість «домальовувати» образ автора, певним чином інтерпретувати факти його біографії.

У пункті 4.2.1 «Прийоми роботи з текстами псалмів» з'ясовано підходи композитора до відбору текстів та формування індивідуальних «лібрето» на тлі традицій, що склалися в українському музичному мистецтві XVII–XVIII століть.

У пункті 4.2.2 «Драматургічна роль фідеїстичного діалогу в духовних концертах **Артемія Веделя**» проаналізовано низку творів із використанням концепції ситуативних модусів релігійної комунікації, показано, як виявляється на композиційно-драматургічному рівні спрямованість фідеїстичного діалогу та її зміни (концерти «Помилуй мя, Господи», «Блажен разуміваяй на нища і убога», «Скажи мі, Господи, кончину мою» та «Слиши, дщи, і виждь» *мі-бемоль мажор / до мінор*).

Пункт 4.2.3 «Концепційні аспекти духовних концертів **Артемія Веделя** в контексті актуальної суспільно-історичної та морально-етичної проблематики» присвячено концертам «На ріках Вавилонських» *ля мінор* та *до мінор*, «Боже, придоша язиці в достояніє Твоє», «Блажен разуміваяй на нища і убога», «Помилуй мя, Господи», у яких проакцентовано можливі підтексти, які є віддзеркаленням гострих суспільно-політичних та моральних проблем суспільства.

У пункті 4.2.4 «Автобіографічні підтексти у двох останніх концертах **Артемія Веделя**» проаналізовано інтонаційну драматургію духовних концертів «Боже, законопреступниці восташа на мя» та «Ко Господу, внегода скорбіти мі, воззвах» (№№ 11 та 12 в автографах композитора). Зокрема, запропоновано інтерпретацію концепції останнього твору відповідно до тлумачень тексту псалма 119-го і специфіки його музичного втілення та висловлено думку про те, що цей концерт можна вважати духовним заповітом композитора.

У пункті 4.2.5 «Особливості втілення псалмових текстів у двох концертах “Доколі, Господи, забудеши мя” та проблема авторської атрибуції». Перший з однойменних концертів є відомим шедевром А. Веделя, а другий – твором суперечливої атрибуції. До аналізу цих творів також залучено фрагмент псалма 22-го у двохорному циклі А. Веделя «Господь пасет мя». Запропоновано метод уточнення авторської атрибуції на підставі різниці в підходах композиторів до музичної інтерпретації вербального тексту.

Розділ 5 «АСПЕКТИ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ДУХОВНІЙ МУЗИЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ» складається з чотирьох підрозділів, у яких із різною мірою наближення розглянуто твори композиторів різних епох з метою виявлення специфіки творчої індивідуальності кожного з митців на тлі провідних тенденцій розвитку української духовної музики.

У підрозділі 5.1 **«Релігійна творчість Михайла Вербицького як перехідна ланка в історії української музики та вияв творчої індивідуальності композитора»** розглянуто Літургію святого Іоанна Златоуста *ля-бемоль мажор* та окремі піснеспіви композитора в аспекті вияву в них тенденцій часу та характерних ознак стилю, які мають у своїй основі чинники особистісного походження.

У підрозділі 5.2 **«Риси індивідуального стилю Миколи Лисенка в релігійних творах композитора»** проаналізовано концерт «Камо поїду от лица Твоего, Господи» та інші твори духовної тематики, проакцентовано в них деякі індивідуальні особливості, які загалом властиві творчості митця і можуть бути пов'язані з екстравертною спрямованістю його особистості.

У підрозділі 5.3 **«Особистісні чинники духовної творчості українських композиторів перших десятиліть ХХ століття»** на тлі загальних тенденцій до відтворення глибинних основ церковного співу підкреслено вплив на духовну творчість нової генерації українських композиторів таких структурних рівнів особистості авторів, як спрямованість особистості, досвід тощо. Відзначено підходи М. Вериківського до створення релігійної музики, виявлено особливості інтонаційної драматургії у його «Великодньому каноні».

У підрозділі 5.4 **«Нова “золота доба” української духовної музики (останні десятиліття ХХ – початок ХХІ століття)»** розглянуто твори релігійної тематики, які є високохудожнім утіленням духовних шукань людини на перехресті тисячоліть, переконливим свідченням плідності поєднання багатовікових національних традицій із потужною творчою енергією сьогодення.

У пункті 5.4.1 *«Духовна музика як феномен творчої індивідуальності»* показано, що індивідуально-стильові параметри творчості видатних українських композиторів сучасності яскраво представлені також і в їх духовних творах. Розглянуто деякі аспекти драматургії багатопланового, багат шарового твору Є. Станковича – «Літургії святого Іоанна Златоустого», яка вражає драматизмом зіткнення світів – реального й підсвідомого, земного й Небесного, поєднанням індивідуального та загального, цілеспрямованою психологічною процесуальністю, унаслідок якої досягається стан духовного просвітлення, а як результат дії на слухачів – потужне душевне потрясіння. У «Літургійних піснеспівах» та інших духовних творах В. Сильвестрова відзначено специфіку взаємодії слова і музики, красу мелосу, зачарування духовною вертикаллю, абсолютну зосередженість на сприйнятті вищого сенсу буття, вищої краси й досконалості.

У пункті 5.4.2 *«Індивідуальні виміри духовного діалогу століть»* окреслено різні аспекти однієї з характерних тенденцій сучасної української духовної творчості (жанрово-стильові зрізи, художньо-образні концепції, ремінісценції, пов'язані з історичною постаттю) на прикладі творів В. Степурка («Літургія

св. Іоанна Златоуста» *мі-бемоль мажор / ре-бемоль мажор*), В. Сильвестрова (хоровий диптих «Присвята А. Веделя»), С. Острової («Хоровий концерт пам'яті Артемія Веделя» на тексти Г. Сковороди). У драматургії останнього твору відзначено такі особливості, як масштабність і чітка цілеспрямованість розгортання, множинність стильових алюзій, предметність, яскравість образності, народженої від контакту зі словом, що становлять індивідуально-авторський вимір твору, пов'язаний з виявом таких психологічних властивостей композитора, як екстраверсія та холеричний темперамент.

Пункт 5.4.3 «Індивідуально-особистісні детермінанти хорової творчості Лесі Дичко» присвячено аналізу впливів типологічних та індивідуально-своєрідних рис особистості композитора на хорову творчість, що, зокрема, проявляється і в наймасштабнішому духовному творі – «Урочистій літургії». Підкреслено наскрізну ідею творчості – хвалу Сонцю, світлу, весні, новому дню, привітання життя і подяку Всевишньому; здійснено спробу виявити ключові особистісні чинники характерних ознак творчої індивідуальності композитора за допомогою системи психологічних типів К. Юнга, соціонічної теорії та частково – гомеопатичної типології.

У пункті 5.4.4 «Особливості інтонаційної драматургії у “Духовному концерті” та “Літургії” Мирослава Скорика» проаналізовано аспекти інтонаційного втілення концепційної трансгресії та підкреслено специфіку «прочитання» жанру в «Духовному концерті-реквіємі»; у наймасштабнішому духовному творі композитора – «Літургії святого Іоанна Златоустого» – розглянуто інтонаційну драматургію як зіставлення та взаємодію двох планів – суб'єктивно-особистісного та об'єктивно-узагальненого, як напружений, хвилеподібний процес пошуку душевної розради, умиротворення з наскрізним «алгоритмом» спрямованості від печалі, сумнівів, смутку до надії та радості. Схильність композитора до вражаючого за емоційною силою втілення надзвичайно глибоких психологічних процесів вказує на вияв інтровертивної складової його багатопланової, неординарної особистості.

У пункті 5.4.5 «Ознаки творчої індивідуальності в духовних творах Ігоря Тилика: особистісні чинники, стильові константи, еволюція» розглянуто хоровий концерт «Покаянія отверзи мі двері, Життєдавче», піснеспіви «Отче наш», «Херувимська» *ре мінор*. Виявлені в них особливості музичного втілення вербальних текстів та драматургічних прийомів інтерпретовано у світлі результатів серії проведених із композитором тестувань, які свідчать про його належність до інтуїтивного інтровертного (ірраціонального) психологічного типу. Зміни деяких особистісних параметрів позначилися на характері творів відповідного періоду, у яких образно-емоційне просвітлення, що раніше виявлялося у творах композитора лише епізодично, стає домінантним («Величає душа моя Господа» та «Ноктюрн»). Індивідуально-стильовою специфікою творів І. Тилика зумовлено можливість їх різнофункціонального використання – як у богослужінні, так і в концертній практиці.

ВИСНОВКИ

1. Феномен творчої індивідуальності композитора, детермінований усім комплексом індивідуально-особистісних чинників, найбільш суттєво проявляється на змістовно-образному рівні – як у музично-мовному, так і в музично-мовленнєвому аспектах, тому базовими у дослідженнях відповідного спрямування є поняття інтонації та інтонаційної драматургії як феноменів музичного мистецтва.

Звернення до хорової творчості актуалізує проблему взаємодії слова і музики як провідного звукотворчого чинника. В аналізі інтонаційної драматургії духовних творів надзвичайно важливим є погляд із позиції втілення в них аспектів фідеїстичного спілкування. Особливого значення набуває у процесі дослідження герменевтичний підхід, що, з одного боку, сприяє заглибленню у зміст псалмових текстів як основи духовних творів, а з іншого – дає змогу виявляти в духовних концертах додаткові смисли, що їх вносить музична інтерпретація.

Індивідуальному стилю, як репрезентанту авторського «я», належить особлива роль у багаторівневій, концентричній стильовій системі, базовими параметрами якої є нерозривний зв'язок і складна взаємодія національного, історичного та жанрового стилів, всезагальність поняття стилю, який охоплює всі компоненти музичного тексту, стильова динаміка. В індивідуальному стилі генералізуються особистісні детермінанти, які найважче піддаються спостереженню, свідченням чого є недостатня розробленість цієї проблематики. Серед широкого комплексу особистісних чинників передусім досліджуються зовнішні, внутрішні ж, особистісно-психологічні, є найбільш тонкою «матерією», тож потребують пошуку коректних відповідників у площині результатів творчої діяльності.

2. Антропоцентричний принцип дослідження духовно-музичної творчості передбачає спирання на поняття особистості, її структури та індивідуальності. Наблизити дослідника до розуміння специфіки людської індивідуальності може типологічний підхід, який дає системне уявлення про базові властивості особистості. Саме комплекс типологічних особливостей утворює ту основу, на якій розквітає індивідуальність.

У сучасному музикознавстві найбільше досліджуються особистісні чинники творчої діяльності музикантів-виконавців. Аналіз діяльності ряду українських музикознавців показав можливість ефективного застосування різних типологічних концепцій для аналізу її особистісних детермінант із застосуванням таких методів діагностики, як вивчення продуктів діяльності (наукових та публіцистичних праць), спостереження (виступи на конференціях, педагогічне спілкування), спогади. Так, здійснено спробу розглянути харизматичну унікальність і багатовимірність постаті Б. Яворського. Використання системи психологічних типів К. Юнга дало змогу виявити на тлі провідної екстравертної установки свідомості неординарне явище – тісну взаємодію, «переплетення» надзвичайно розвинених функцій інтуїції, логіки, але також відчуття і почуття, які виявлялися з різною інтенсивністю і в різних співвідношеннях залежно від аспекту діяльності. Подібне явище, виявлене у творчості С. Прокоф'єва та

М. Скорика, дає змогу зробити висновок про можливість взаємодії всіх чотирьох надзвичайно розвинених психологічних функцій у творчості геніально обдарованих композиторів.

Яскраві ознаки за концепцією психологічних типів К. Юнга та соціонічною теорією було виявлено в діяльності І. Котляревського та І. Ляшенка (типи «логіко-інтуїтивний інтроверт» і «логіко-інтуїтивний екстраверт» відповідно); зроблено гіпотетичний висновок про наявність в особистостях І. Ляшенка та М. Гордійчука ознак певних конституціональних гомеопатичних типів (*Sulphur* та *Arsenicum album* відповідно). В опублікованих статтях показано, як проявляються особистісно-типологічні властивості вчених у їхніх наукових зацікавленнях, стилі мислення, висловлення тощо.

Продуктивність відокремленого розгляду впливу типологічних елементів особистості на характер творчої діяльності та концептуальне уявлення про особистість як цілісність було також продемонстровано в аналізі особистісних детермінант творчої діяльності знакової постаті української культури – Григорія Сковороди, підставою для чого стали біографія, епістолярій і творча спадщина філософа (у відповідних статтях зроблено припущення про його належність до типу «етико-інтуїтивний інтроверт»).

Найбільш складним завданням, безумовно, є віднайдення підходів до розгляду особистісних детермінант композиторської творчості. Зважаючи на те, що особистість композитора – багатовимірний, складний та неординарний феномен, у дослідженні було використано кілька типологій особистості та здійснено спробу виявити кореляцію між певними особистісними ознаками і творчими параметрами.

Детермінованість творчої діяльності особистісними властивостями митця актуалізує проблему виховання самобутньої особистості музиканта, формування індивідуального стилю творчої діяльності майбутніх носіїв і творців духовної культури.

3. Особливий статус індивідуального стилю в системі стилеутворення має історичний характер, адже він утверджується в музичному мистецтві європейської традиції в епоху авторської творчості. Надзвичайно важливим етапом у процесі індивідуалізації творчості стала друга половина XVIII ст., коли посилюється суб'єктивізація творчості та розпочинається формування індивідуальних стилів.

Результати аналізу духовних творів композиторів епохи класицизму свідчать про вияв у них авторських індивідуальностей. М. Березовський створив симфонізований цикл духовного концерту, у якому відбувається зіткнення і розвиток інтонаційних ідей відповідно до змісту псалмового тексту («*Не отвержи мене во время старости*»). По-справжньому епохальним явищем стала творчість Д. Бортнянського. Серед особистісних чинників, які могли вплинути на особливості його духовних творів, можемо відзначити якість екстравертності, чим вони суттєво відрізняються від творів А. Веделя насамперед у площині більшої об'єктивності висловлення. Характерні ознаки проаналізованих творів С. Дегтярьова (концерти «Ізми мя от враг моїх, Боже» та ін., «Обідня», *до мажор*)

пов'язані передусім із характером його творчої діяльності, з багатоканальним впливом західноєвропейської музики, однак серед них виявлено й такі, що могли бути безпосередньо детерміновані особистісними рисами композитора, зокрема, як видається, екстравертністю та холеричним темпераментом із властивими їм високим енергетичним потенціалом, високим нейротизмом, швидким перебігом емоційних станів, контрастною їх зміною, що проявляється у різких перепадах швидкості руху і тонально-гармонічному розгортанні. Іноді наслідком змістовно невмотивованого психологічного процесу на рівні драматургії (як це, наприклад, спостерігаємо у концертах «Боже мой, вскую оставил мя еси», *соль мінор* та «Услиши, Боже, глас мой», *мі-бемоль мажор*) виявляється відсутність катарсичного ефекту у процесі сприйняття творів, незважаючи на їх музичні достоїнства.

4. Творча біографія Артемія Веделя припадає на останню чверть XVIII ст., тож обставини життя композитора і специфіка його творчості стають зрозумілими на тлі драматичного часу в українській історії з його катастрофічними подіями, світоглядними колізіями й духовними пориваннями, із трагізмом розчарування і відродженням сподівань. Саме цей заряд несе в собі творчість композитора, сповнена лірики, драматизму, глибокої скорботи і водночас – мужності.

Кардинально важливими об'єктивними чинниками формування особистості А. Веделя була духовно-естетична атмосфера Києва та філософсько-світоглядні основи, закладені під час навчання у Києво-Могилянській академії. Певна налаштованість безпосереднього оточення композитора (генерал А. Леванідов, о. Євстафій Пальмовський, Д. Трощинський та ін.), а також власна творчість А. Веделя вказують на те, що його антикріпосницькі погляди, імовірно, поєднувалися з глибоко патріотичними почуттями.

Із комплексу джерел – фактів біографії композитора, його власних висловлювань та спогадів сучасників – виразно постає образ митця як людини. Такі риси, як підвищена чутливість, емоційність, людяність, здатність до співчуття, доброзичливість, лагідність, теплота у спілкуванні, альтруїзм, відданість сповідуваним ідеалам, глибина релігійних переживань, стриманість, зовнішня врівноваженість при драматичній потужності почуттів, не лише цілісно характеризують особистість композитора, а й висвітлюють такі типологічні ознаки, як інтровертна установка свідомості, надзвичайно сильно розвинені психологічні функції почуття та інтуїції, домінування меланхолічного темпераменту, можливо, наявність акцентуацій – ознак емотивної, інтровертованої або й афективно-екзальтованої особистості.

Постать А. Веделя асоціюється з безвічним образом християнського подвижника і великомученика, який, утім, постраждав не за віру як таку, а за християнську мораль у широкому розумінні, за ті ідеали добра, честі, гуманності, які аж ніяк не в'язалися з тодішніми панівними порядками. Отже, композитора спіткала доля тих діячів, яким «сонм державних» вкоротив життя через їхню позицію, виражену, зокрема, й у творчості.

5. Вагомою частиною творчої спадщини Артемія Веделя є богослужбові піснеспіви, більшість з яких вирізняються високою художньою якістю. Один із

двох збережених в автографічному вигляді творів – Літургія *мі-бемоль мажор* – найбільше відповідає стилю десяти чотириголосних концертів з автографів композитора. Хоча в інших випадках ідеться про пізніші редакції, аналіз творів свідчить про наявність у них ознак індивідуального композиторського стилю – адекватного втілення сутності вербального тексту і складо-ритмічної будови слова, кантиленно-декламаційного типу мелодики, інтенсивної фактурної мінливості та «прихованої» антифоновості.

Циклічні твори відзначаються наскрізною інтонаційною драматургією, яка іноді супроводжується трансформацією основного тематизму, що найбільш послідовно проявляється в Літургії *мі-бемоль мажор*, фрагментарно – у Літургії *до мажор*, на мікроінтонаційному рівні – у Всеношній. Яскрава контрастність, розробка образів, наскрізний розвиток музичних ідей, варіантна оновлюваність матеріалу (яскравий зразок – Великодні ірмоси) сприяють динамізму розгортання та цілісності творів.

Ґрунтування богослужбових піснеспівів А. Веделя на жанрових традиціях православної церковної музики, їх художня вартісність та інтонаційна цілісність уможлиблює їх використання як при богослужіннях, так і в концертному виконанні (перешкодою можуть бути лише виконавські труднощі, що передусім стосується Всеношної).

6. Більшість духовних концертів Артемія Веделя написано на тексти псалмів. Продовжуючи традицію своїх попередників, композитор в одних випадках використовує повний текст псалма, в інших – обирає його частину або поєднує окремі рядки з різних псалмів, а також робить повтори, перестановки, заміну фрагментів тексту. Важливим змістовним чинником у духовних концертах є спрямованість фідеїстичної комунікації – молитовна, як найбільш характерна для творчості композитора, а також проповідницька.

Розгляд драматургії духовних концертів А. Веделя пов'язаний з аналізом псалмових текстів. У складних випадках, коли у працях відомих екзегетів фрагменти текстів отримують різні тлумачення, висновки щодо використання композитором того чи того з них можна зробити на підставі аналізу музичних інтерпретацій. Останні нерідко розширюють зміст вербального тексту відповідно до авторського світосприйняття. Індивідуальність концепцій спричиняє композиційно-драматургічну багатоманітність духовних концертів. Аналіз інтонаційної драматургії концертів «Блажен разуміваяй на нища і убога», «Помилуй мя, Господи», «Боже, законопреступниці восташа на мя», «Ко Господу, внегда скорбіти ми, воззвах» засвідчив спільну якість – драматургічний процес, спрямований на втілення актуальної морально-етичної проблематики. Отже, концепційну драматургію, у якій актуалізуються додаткові підтексти, слід вважати стабільним, можливо, найважливішим, елементом феномену творчої індивідуальності композитора.

Фундаментальною детермінантою творчої індивідуальності А. Веделя вважаємо його особистісний феномен. Надзвичайно важливим чинником феномену творчої індивідуальності А. Веделя є його релігійна свідомість, глибинність релігійних переживань як джерело творчого натхнення (Богонатхненність), чим

не лише абсолютно визначено тематику і жанровий спектр творчості композитора, а й зумовлено в ній роль взаємодії слова і музики як ключового звукотворчого процесу.

Концепційна змістовність духовних концертів А. Веделя, безумовно, «забезпечена» надзвичайно розвиненою у структурі особистості композитора психологічною функцією інтуїції, а потужна почуттєва функція у поєднанні з інтровертивною спрямованістю зумовлює яскраву суб'єктивізованість вислову, що проявляється передусім у важливій, часто провідній ролі ансамблевого викладу, глибину втілення психологічної процесуальності, динамізм розгортання, яскравість мелосу як вияв найвищого рівня інтенсивності емоцій. Часта, нерідко потактова і навіть внутрішньотактова зміна фактури пов'язана з напруженою роботою думки, конфліктністю, запитально-відповідною діалогічністю. Особлива сердечність, яку помітили у творах А. Веделя вже перші його біографи, і яка, власне, є «секретом» притягальної сили його творів, детермінована не просто емоційною обдарованістю композитора, а його високою емотивністю.

7. Проблема авторської атрибуції хорових духовних творів доби класицизму, створених українськими композиторами безпосередньо на теренах України та у столицях Російської імперії, уже з початку XX ст. привертає увагу дослідників, але дотепер залишається актуальною. Найбільше питань є стосовно авторства творів А. Веделя та С. Дегтярьова, які в нотних джерелах нерідко мають різну атрибуцію. Іноді твір не має суперечливої атрибуції, але певні стильові та композиційні особливості викликають сумніви щодо його належності перу зазначеного у джерелі автора. Отже, процес досліджень у згаданому напрямку триває, при цьому дослідники користуються переважно джерелознавчими методами (А. Лебедева-Ємеліна) або порівняльним стилістичним аналізом (А. Кутасевич).

Чотиричастинний концерт «Доколі, Господи, забудеши мя» вже давно дослідники зараховують до категорії творів, належність якого А. Веделю видається сумнівною. А. Кутасевич чітко ідентифікує його як твір С. Дегтярьова, проте стилістичний метод не є абсолютно надійним, адже не враховує таких явищ, як еволюція творчості та можливість застосування композитором того чи того окремого прийому хорового письма, який для його творчості загалом не є типовим.

Розгляд двох концертів «Доколі, Господи, забудеши мя» дав змогу виявити суттєві відмінності у композиторських підходах до музичної інтерпретації псалмових текстів і на цій підставі зробити припущення щодо належності того з названих творів, який має суперечливу авторську атрибуцію, перу С. Дегтярьова, тобто підтвердити висновок А. Кутасевича. Застосований метод може бути використаний в аналізі інших творів. Отже, виявлення глибинних детермінант індивідуальних стилів, які сформувалися в умовах дії спільних історико-стильових, а також національно-стильових орієнтирів, може допомогти у розв'язанні проблеми авторської атрибуції творів.

8. Артемій Ведель завершив свій творчий шлях, далеко не досягнувши піку творчості за усталеними віковими «нормативами», але при цьому, за художніми критеріями, він, безперечно, досягнув вершини, про що свідчать, зокрема,

два останні його концерти, створені восени 1798 року, знаменного для національної культури виходом перших розділів «Енеїди» І. Котляревського.

Аналіз духовних концертів та літургійних піснеспівів композитора дає підстави визначити його творчу спадщину як кульмінаційне явище в історичному процесі індивідуалізації творчості в українському музичному мистецтві XVIII ст. Митець зробив якісний крок уперед, створивши в умовах широкої жанрово-стильової взаємодії індивідуальний стиль з яскравим національним забарвленням – спонтанним, природним. Яскраво новаторською якістю музики композитора є потужний емоційний вплив на слухачів навіть тоді, коли митець використовує цілком традиційні виражальні засоби. Такі ж творчі знахідки, як образи другої частини концерту «Доколі, Господи, забудеши мя», четвертої частини концерту «Господь пасет мя», першої і третьої частин концерту «Боже, законпреступниці восташа на мя», першої частини концерту «Ко Господу, внегда скорбіти мі, воззвах», є свідченням трансгресії творчої думки композитора далеко за межі своєї епохи і можуть бути кваліфіковані як художні відкриття.

9. Духовна творчість українських композиторів XIX – початку XX ст., як і в попередні епохи, відбиває загальні тенденції розвитку національного музичного мистецтва, утілюючи закономірності історико-стильової динаміки. Найважливішим чинником розвитку цієї галузі творчості, як і загалом українського музичного мистецтва, було свідоме привнесення в релігійну музику національної музичної мови, яскравий приклад чого маємо у творах М. Вербицького та М. Лисенка. У творчості молодших поколінь українських митців – Я. Яциневича, О. Кошиця, М. Леонтовича, К. Стеценка, П. Козицького, М. Вериківського та інших – відбувається відтворення глибинних національних традиційних основ церковного співу, що дало блискучий художній результат завдяки спільному особистісному чиннику, адже ці нові генерації митців вийшли з відповідного духовного середовища, отримали відповідну освіту і різними аспектами своєї діяльності були пов'язані з духовною творчістю. Важливу роль у перші десятиліття XX ст. відіграла спільна ментальна позиція митців – ставлення до релігійної музики як до важливого чинника не лише духовного, а й патріотичного та естетичного виховання.

Поряд із загальними тенденціями можна виявити й ознаки творчої індивідуальності композиторів, детерміновані особистісними чинниками, наприклад, екстравертною установкою свідомості у творчості М. Вербицького та М. Лисенка (світло-оптимістичний характер з однозначним переважанням мажорних тональностей, з різноманітними інтонаційними зворотами за участю підвищених щаблів ладу як своєрідними «маркерами» стилю – у творах першого, яскравою контрастністю, частими змінами емоційних станів, що проявляється в інтонаційно-тематичному, ладо-тональному, метро-ритмічному, темповому аспектах – у творах другого). Натомість, у творах П. Козицького – з їх м'яким ліризмом, елегантністю – та М. Вериківського – з їх психологізмом та інтелектуалізмом – помітні ознаки інтровертної установки свідомості. Для релігійних творів М. Вериківського характерні логічність композиційного розгортання при певній

емоційній стриманості, гальмуванні динаміки руху, що можна інтерпретувати як вияв провідної психологічної функції мислення.

10. Сучасна «золота доба» національної духовної музики пов'язана з кардинальними соціокультурними зрушеннями, унаслідок яких відбувається актуалізація забутих духовних цінностей. Специфікою цього етапу є його реставраційний характер стосовно жанрів духовної музики після тривалої паузи у їхньому розвитку; вагоме заохочувальне значення концертно-фестивального руху; залучення до написання творів релігійної тематики найширшого кола композиторів, зокрема всіх першорядних постатей українського музичного мистецтва, що й стало визначальним фактором у піднесенні духовної музики до найвищого художнього рівня; складність концепційно-художнього світу сучасного творця-мислителя, утілена в духовних творах, що висуває надзвичайно серйозні інтерпретаційні завдання перед виконавцями та дослідниками; призначення більшості таких творів виключно для концертного виконання.

Індивідуальні стилі видатних майстрів сучасності безпомилково упізнаються в духовних творах Л. Дичко, Є. Станковича, В. Сильвестрова, М. Скорика. Спроба поглянути на творчість цих та деяких інших композиторів крізь призму окремих творів (передусім літургійних циклів, хорових концертів) дала змогу виявити в них яскраві ознаки творчої індивідуальності. Так, погляд на хорову творчість Л. Дичко як на цілісне явище виявляє велику питому вагу об'єктивного – як завдяки широкому й міцному підґрунтю традицій, так і завдяки конкретно-образному музичному втіленню, відображенню широкого спектру життєвих явищ, здатності до глибокого занурення в різні об'єктивні реальності. Ці та інші риси творчості, що яскраво проявляються і в «Урочистій літургії» (оптимістичний, «сонячний» характер образності, контрастність, чуттєво-фонічне звуковідчуття, динамічна енергія ритміки), детерміновані комплексом особистісних властивостей авторки, які логічно вкладаються в уявлення про психологічний тип «почуттєвий екстраверт» (за системою К. Юнга) та «етико-інтуїтивний екстраверт» (за соціонічною теорією).

Однією з прикметних ознак українського музичного мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. є діалог століть, що проявляється у багатоаспектному зверненні композиторів до певних жанрово-стильових джерел, окремих постатей тощо. Саме в духовній творчості сучасних українських композиторів здійснюється найтісніший, порівняно з іншими сферами академічної музики, зв'язок із традиціями, найбільше зберігається пам'ять культури, у чому вбачаємо особливу місію цієї сфери сучасного національного музичного мистецтва. Творчість митців зближують на відстані століть і споріднені особистісні властивості, викликаючи у реципієнтів асоціації на ментальному, емоційному, концептуальному рівнях. Як видається, певні паралелі можна проводити між посталями А. Веделя та Є. Станковича, творчість яких стала найдостовірнішим, найглибшим, найдраматичнішим виразником часу та національного генію, причетного до усього Людського і Людяного, спрямованого до найвищих етичних цінностей.

У сучасному світі питання релігії набувають дедалі більшої гостроти, з одного боку – у протистоянні духовності і бездуховності, з іншого –

у міжконфесійному протистоянні. Отже, надзвичайно важливим чинником є висока етична місія духовної музики – як старовинної, так і сучасної. Свідченням плідності екуменічних тенденцій у мистецтві є окремі твори українських композиторів, наприклад, «Літургійні піснеспіви» В. Сильвестрова або «Українська кафолічна літургія» О. Козаренка. Водночас підкреслимо небезпечність не лише таких явищ, як відверта бездуховність, релігійний фанатизм і догматизм, а й ставлення до релігії як до норми і навіть моди. Натомість шлях кожної людини до Бога має бути індивідуальним і щиросердним, і, як стверджує теорія соціоаналізу, представникам різних психосоціальних груп притаманне дещо своєрідне ставлення до релігії, тож у суспільстві були, є і надалі будуть запити на різну духовну музику. Якщо для музики, що безпосередньо використовується у богослужінні, сьогодні, як і завжди у минулому, обов'язковими умовами є дотримання усіх норм канону та доступність для виконання церковними хорами, то для сучасного реципієнта, який сприймає духовну музику у храмі поза службою або у концертному залі, найважливішим є високохудожнє втілення ідей, тож творча індивідуальність композитора набуває тут першочергового значення.

Отже, українська духовна музика, яка є не просто важливою, а й історично і ментально базовою складовою українського музичного мистецтва, міцним корінням пов'язана з традиціями церковного співу і водночас виявляє надзвичайну чутливість до магістральних тенденцій розвитку мистецтва. Художні ж результати цієї взаємодії, природно, визначаються творчою індивідуальністю автора, яка уможливорює рух до нового, народження мистецьких відкриттів і, зрештою, спричиняє якісні зрушення у загальноісторичному процесі розвитку музичного мистецтва. При цьому індивідуалізація творчості у сфері української духовної музики має певну специфіку, пов'язану з відомими соціокультурними умовами її функціонування. Так, в епоху романтизму увага композиторів концентрувалася на боротьбі за національний стиль, тож індивідуалізація творчості не набула значення провідної тенденції, а штучно перервана «нова золота» доба духовної музики виявилася надто короткою для повноцінного розвитку яскравих композиторських індивідуальностей. Натомість сучасний етап розвитку української духовно-музичної творчості відкрив найбільші можливості для вияву авторської індивідуальності, що багатогранно реалізується на практиці.

Перспективи дослідження феномену творчої індивідуальності у сфері духовної музики пов'язані з постійним розширенням «поля зору» дослідників, охопленням усього розмаїття стильових напрямів, концептуальних вирішень, жанрових трансформацій, якими надзвичайно багата сучасна духовна творчість, із пошуком нових методик аналізу музики минулих епох, із глибшим осягненням вербальної основи духовних творів як джерела музичних інтерпретацій. Глобальною проблемою залишається дослідження особистісних детермінант творчості, що, зокрема, стосується і духовної музики як утілення глибоко особистісного діалогу автора зі Всевишнім та з усім людством.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель. Постать митця у контексті епох : монографія. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 768 с. ; 32 с. іл.

Рецензія: Зосім О. Л. Нові горизонти сучасного веделезнавства (Гусарчук Т. Артемій Ведель. Постать митця у контексті епох : монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 768 с.; 32 с. іл.) // Студії мистецтвознавчі. Число 3. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2018. С. 113–114.

Статті в наукових фахових виданнях, затверджених МОН України як фахові за напрямом «мистецтвознавство»

1. Гусарчук Т. В. Нотографія спадщини Артемія Веделя // Музика. 1997. № 6. С. 23.

2. Гусарчук Т. В. Тріо «Покаяння отверзи ми двери» Артемія Веделя (до проблеми нотних джерел) // Духовний світ бароко. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1997. С. 97–101.

3. Гусарчук Т. В. Хорова спадщина Артемія Веделя: проблеми вивчення нотних джерел // Українське музикознавство. Вип. 28 : Музична україністика в контексті світової культури : наук.-метод. зб. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1998. С. 118–126.

4. Гусарчук Т. В. Нотатки з конференції // Музика. 1998. № 1, січень – лютий. С. 23.

5. Гусарчук Т. В. Про деякі педагогічні принципи Ніни Олександрівни Герасимової-Персидської // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 6 : Musicae ars et scientia. Книга на честь 70-річчя Н. О. Герасимової-Персидської. Київ, 1999. С. 21–27.

6. Гусарчук Т. В. Інтерпретація псалмів Давида у хорових концертах Артемія Веделя // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 4 : Музика і Біблія : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук. конф. Київ, 1999. С. 108–113.

7. Гусарчук Т. В. Музикознавство та диференціальна психологія (до проблеми творчого індивідуального стилю) // Мистецькі обрії'2000 : альманах. Науково-теоретичні праці та публіцистика / Акад. мистецтв України ; голов. наук. ред. І. Д. Безгін. Київ : КНВМП «СИМВОЛ-Т», 2000. С. 103–111.

8. Гусарчук Т. В. Індивідуалізація творчості в дзеркалі музичної текстології // Київське музикознавство. Вип. 7 : Текст музичного твору: практика і теорія : зб. ст. / упоряд. В. Г. Москаленко. Київ : КДВМУ ім. Р. М. Глієра, 2001. С. 78–89.

9. Гусарчук Т. В. Постать Артемія Веделя в аспекті типологій особистості // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 11 : Постать Артема Веделя в історико-культурному контексті / заг. ред., упоряд., вст. ст. Т. В. Гусарчук. Київ, 2001. С. 50–77.

10. Гусарчук Т. В. Текстологія української хорової спадщини другої половини XVIII століття (джерела, специфіка, завдання) // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Вип. 30. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2001. С. 103–116.

11. Гусарчук Т. В. До проблеми індивідуально-особистісного в хоровій творчості Лесі Дичко // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 19 : Леся Дичко : грані творчості. Київ, 2002. С. 13–39.

12. Гусарчук Т. В. Особистість І. Ф. Ляшенка та індивідуальний стиль діяльності вченого // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 16 : Культурологічні проблеми української музики (наукові дискурси пам'яті академіка І. Ф. Ляшенка). Київ : Кий, 2002. С. 32–45.

13. Гусарчук Т. В. До проблеми індивідуального в українському хоровому мистецтві доби класицизму // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 24 : Старовинна музика: сучасний погляд. Кн. 1 / упоряд. Н. О. Герасимова-Персидська. Київ, 2003. С. 86–98.

14. Гусарчук Т. В. До проблеми вивчення особистісних детермінант композиторської творчості // Матеріали до українського мистецтвознавства : зб. наук. пр. Вип. 2 : Пам'яті академіка О. Г. Костюка / Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України / упоряд. Г. В. Степанченко. Київ, 2003. С. 121–124.

15. Гусарчук Т. В. Матеріали до нового видання каталогу хорової спадщини А. Л. Веделя // Студії мистецтвознавчі / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Число 4 : Театр. Музика. Кіно. Київ, 2003. С. 69–74.

16. Гусарчук Т. В. Особистісні чинники духовної творчості українських композиторів 20-х років XX століття // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 67 : Музична культура України 20–30-х років XX століття: тенденції і напрямки : зб. ст. Київ, 2008. С. 207–216.

17. Гусарчук Т. Відкриваючи забуті сторінки // Музика. 2008. № 1. С. 14–18.

18. Гусарчук Т. В. Феномен Артемія Веделя: особистісні детермінанти // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2009. № 2 (3). С. 115–124.

19. Гусарчук Т. В. Літургійні цикли Артемія Веделя: особливості інтонаційного розвитку // Музичне мистецтво : зб. наук. ст. Вип. 10 / ред.-упоряд. Т. В. Тукова. Донецьк ; Львів : Юго-Восток, 2010. С. 128–138.

20. Гусарчук Т. В. До проблеми особистісно-типологічних детермінант творчості Сергія Прокоф'єва // Музичне мистецтво. До 100-річчя від дня народження С. С. Прокоф'єва : зб. наук. ст. Донецьк ; Львів : Юго-Восток, 2011. Вип. 11. С. 13–24.

21. Гусарчук Т. В. Риси до психологічного портрету вченого // Музична україністика: сучасний вимір : зб. наук. ст. Вип. 6 : Пам'яті доктора мистецтвознавства, професора, заслуженого діяча мистецтв України Миколи Гордійчука

/ Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України ; ред.-упоряд. І. Сікорська. Київ, 2011. С. 94–101.

22. Гусарчук Т. В. Духовний концерт у творчості С. Дегтярьова : стильові особливості // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Мистецтвознавство. Івано-Франківськ, 2012. Вип. 24–25. С. 269–275.

23. Гусарчук Т. В. Духовно-музична творчість М. Вериківського: оновлення традицій // Музикознавчі студії інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : зб. наук. пр. / упоряд. О. І. Коменда. Луцьк, 2012. Вип. 9. С. 138–148.

24. Гусарчук Т. В. Особливості інтонаційної драматургії у літургійних циклах Артемія Веделя та Степана Дегтярьова // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 103 : Музична драматургія: теорія і практика. Київ, 2012. С. 81–92.

25. Гусарчук Т. В. Творча діяльність Миколи Гобдича в аспекті особистісної детермінації // Українське музикознавство : наук.-метод. зб. Вип. 38 : Пам'яті Ігоря Пясковського / упоряд. М. Д. Копиця; ред. О. В. Торба, Б. М. Янюк. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2012. С. 222–235.

26. Гусарчук Т. В. «Духовний концерт» Мирослава Скорика: концепційна трансгресія та її інтонаційне втілення // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : Вип. 86 : Історія в особистостях : зб. ст. / ред.-упоряд. М. М. Скорик. Київ, 2013. С. 419–436.

27. Гусарчук Т. В. Хорова творчість Степана Дегтярьова : стильові детермінанти й паралелі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2013. № 3 (20). С. 117–129.

28. Гусарчук Т. В. Володимир Пухальський : феномен творчої особистості // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журнал. Київ, 2013. № 4 (21). С. 60–77.

29. Гусарчук Т. В. Постать Григорія Сковороди у світлі особистісних детермінант творчості // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2014. № 3 (24). С. 85–101.

30. Гусарчук Т. В. Концепційні аспекти духовних концертів Артемія Веделя у контексті української історії // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство. Вип. 16. Ч. 1. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. С. 44–50.

31. Гусарчук Т. В. Феномен творчої діяльності Степана Дегтярьова // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 117 : Степан Дегтярьов та його сучасники: музичний класицизм у Східній Європі. Київ, 2016. С. 6–44.

32. Гусарчук Т. В. Псалми як основа драматургії духовних концертів Артемія Веделя // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 119 : Наукові діалоги з Н. О. Герасимовою-Персидською. Київ, 2017. С. 200–220.

*Статті в наукових фахових виданнях України,
внесених до міжнародних наукометричних баз даних*

1. Гусарчук Т. В. Деякі драматургічні особливості духовних концертів Артемія Веделя у світлі фідеїстичного діалогу // Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, Одеська нац. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. Київ : Міленіум, 2018. Вип. I (10). С. 123–129.

2. Гусарчук Т. В. Особливості музичної інтерпретації псалмових текстів у двох концертах «Доколі, Господи, забудеши мя» та проблема авторства // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 33. С. 192–200.

*Статті в наукових виданнях України,
внесених до міжнародних наукометричних баз даних*

1. Гусарчук Т. В. Особливості музичної інтерпретації канонічного тексту в останньому духовному концерті Артемія Веделя // Молодий вчений. 2018. № 2 (54), лютий. С. 107–113.

2. Гусарчук Т. В. Діалог століть у «Хоровому концерті пам'яті Артемія Веделя» Світлани Острової на тексти Григорія Сковороди // Молодий вчений. 2018. № 3 (55), березень. С. 14–18.

3. Гусарчук Т. В. Постать Артемія Веделя в сучасних мистецьких ремінісценціях // Музичне мистецтво ХХІ століття – історія, теорія, практика : зб. наук. праць інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / заг. ред. та упоряд. А. Душного. Дрогобич ; Кельце ; Каунас ; Алмати : П'освіт, 2018. Вип. 4. С. 331–337.

4. Гусарчук Т. В. Дистанція – два століття: образно-стильові паралелі тріо Артемія Веделя «Покаянія отверзи мі двері» та духовного концерту Ігоря Тилика // Молодий вчений. 2018. № 4 (56), квітень. С. 244–250.

Статті в наукових іноземних періодичних виданнях

1. Гусарчук Т. В. Бортнянский, Ведель, Дегтярев: к проблеме индивидуальности хоровых концертов // Бортнянский и его время. К 250-летию со дня рождения Д. С. Бортнянского. Москва : МГК им. П. И. Чайковского, 2003. С. 149–157. (Научные труды Московской государственной консерватории имени П. И. Чайковского. Сб. 43).

2. Гусарчук Т. В. Литургия в творчестве украинских и русских композиторов эпохи классицизма: новые тенденции // Естественно-гуманитарные исследования : междунар. журн. Краснодар : Академия знаний, 2015. № 8 (2), апрель – июнь. С. 89–93.

Наукові праці, які свідчать про апробацію матеріалів дисертації

1. Гусарчук Т. В. Хорові твори Артемія Веделя у контексті християнських традицій // Міжнародна Християнська асамблея «Заповідь нову даю вам: лю-

біть один одного» (Іоан 13: 34) : мат-ли наук.-практ. конф. 17–18 лютого 1998 р. С. 204–207.

2. Гусарчук Т. В. Формування творчої особистості та питання індивідуалізації навчання // Музична освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку: Мат-ли наук.-практ. конф. / Академія мистецтв України ; гол. ред. колегії І. Д. Безгін. Київ : Кий, 2001. С. 50–53.

3. Гусарчук Т. В. Особистісні детермінанти індивідуального стилю музикознавчої діяльності // Духовна культура в інформаційному суспільстві : мат-ли міжнар. наук. конф. / під ред. В. М. Шейка, М. В. Дяченка, І. О. Давидової. Харків : ХДАК, 2002. С. 141–142.

4. Гусарчук Т. В. О реставрации хоровых концертов А. Веделя // Петербургская консерватория в мировом музыкальном процессе. 1862–2002. Мат-лы междунар. науч. сессии, посвященной 140-летию Консерватории (17–19 сентября 2002) / сост. и отв. ред Л. Г. Данько. Санкт-Петербург : СПбГК им. Н. А. Римского-Корсакова, 2002. С. 247–249.

5. Гусарчук Т. В. Київський період у творчій біографії Олександра Кошиця // Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес : мат-ли IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Луганськ, 15–16 березня 2012 р.). Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2012. С. 25–26.

6. Гусарчук Т. В. Постать першого директора Київської консерваторії В. Пухальського в історії української музичної культури // Митець і його творчість у просторі сучасної культури : мат-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Суми, 7–8 червня 2012 р.). Суми : Вид-во Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. С. 121–123.

7. Гусарчук Т. В. Феномен Б. Л. Яворського у світлі особистісних детермінант творчої діяльності // Діалог культур: Україна – Греція : зб. мат-в III Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 346–351.

8. Гусарчук Т. В. Релігійні твори М. Вериківського : на перетині традицій та новаторства // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : мат-ли III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 15–16 березня 2016 року) / за ред.: Т. В. Мартинюк, Л. Г. Кондратова. Мелітополь : Люкс, 2016. С. 22–27.

9. Гусарчук Т. В. Особистість як детермінанта індивідуального стилю музичної діяльності // Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття: зб. мат-лів II Міжнар. наук.-практ. конф., Мукачівський держ. ун-т, 19–20 квітня 2018 р. Мукачево : Вид-во МДУ, 2018. С. 13–16.

10. Гусарчук Т. В. Постаті на перехресті історії (Україна – Польща, 1791–1795 роки) // Україна – Польща: діалог культур (Ukraine – Polska: dialog kultur) : зб. мат-в Міжнародного наукового симпозіуму, Київ, 19–21 квітня 2018 р. Київ : ІК НАМ України, 2018. С. 70–71.

11. Гусарчук Т. В. Наукова реконструкція духовного середовища як спосіб висвітлення постаті митця (на прикладі оточення Артемія Веделя) // Духовна культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти») : тези доп. учасників Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків,

Нац. юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого, 23 квітня 2018 р. Харків : Вид-во «Право» НАПН України та НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2018. С. 13–16.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Гусарчук Т. В. Українська хорова спадщина другої половини XVIII ст. в нотних джерелах // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1997. Т. 2. С. 123–159.

2. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель // Український музичний архів. Документи і матеріали з історії української музичної культури. Вип. 2 / упоряд. та заг. ред. М. Степаненка. Київ : Центрмузінформ, 1999. С. 69–101.

3. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель // Видатні діячі України минулих століть. Меморіальний альманах. Київ : Євроімідж, 2002. С. 88–89.

4. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель // Народжені Україною. Меморіальний альманах : у 2 т. Київ : Євроімідж, 2002. Т. 1. С. 296–297.

5. Гусарчук Т. В. Дмитро Бортнянський // Видатні діячі України минулих століть. Меморіальний альманах. Київ : Євроімідж, 2002. С. 74–75.

6. Гусарчук Т. В. Дмитро Бортнянський // Народжені Україною. Меморіальний альманах : у 2 т. Київ : Євроімідж, 2002. Т. 1. С. 252–253.

7. Гусарчук Т. В. Риси стилю професійної діяльності І. А. Котляревського у світлі соціонічної теорії // Теоретичні та практичні питання культурології: українське музикознавство на зламі століть : зб. наук. ст. Вип. IX. Мелітополь : Сана, 2002. С. 6–23.

8. Гусарчук Т. В. Феномен особистості Григорія Сковороди в дзеркалі його творчої спадщини // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України ; відп. ред. І. П. Стогній. Київ, 2003. С. 554–565.

9. Гусарчук Т. В. Розвиток творчої особистості та психологічні аспекти індивідуалізації навчання // Проблеми музичної освіти: зб. наук. праць: Мистецтво молодих – 2001. Щорічна творча акція / Академія мистецтв України ; гол. ред. колегії І. Д. Безгін. Київ : СПД Кравчук В. К., 2003. С. 49–60.

10. Гусарчук Т. В. Традиції бароко в українській музиці другої половини XVIII сторіччя // Українське бароко / Держ. фонд фундаментальних досліджень ; кер. проекту Д. Наливайко : у 2 т. Т. 2. Харків : Акта, 2004. С. 41–67.

11. Гусарчук Т. В. Духовна творчість М. В. Лисенка : зовнішні та внутрішні контексти // Микола Лисенко та українська композиторська школа. До 160-річчя від дня народження М. В. Лисенка : зб. наук. пр. / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України ; упоряд. і авт. передм. О. В. Шевчук. Київ, 2004. С. 214–220.

12. Гусарчук Т. В. Ведель Артемій Лук'янович // Українська музична енциклопедія. Т. 1. Київ, 2006. С. 317–320.

13. Гусарчук Т. В. Артемій Ведель у житті та безсмерті // Ведель А. Л. Духовні твори / ред.-упоряд. М. М. Гобдич і Т. В. Гусарчук. Київ : Геопринт, 2007. С. 6–15.

14. Гусарчук Т. В. Її бароковий сад (до 80-річчя Н. О. Герасимової-Персидської) // Українська культура. 2008. № 2 (977). С. 36

15. Гусарчук Т. В. Видання творів Артемія Веделя: проблеми, досягнення, перспективи // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2009. № 3 (8). С. 149–150.

Статті в іноземних виданнях

1. Husarchuk Tatiana. The Musical Legacy of Artem Vedel' // Артем Ведель. Божественна Літургія святого Іоанна Золотоустого та 12 духовних хорових концертів / ред. В. Колесника. Київ ; Едмонтон ; Торонто, 2000. С. III–XII.

2. Гусарчук Т. В. Ведель Артемий Лукьянович // Православная энциклопедия. Т. VII. Москва : Православная энциклопедия, 2004. С. 365–366.

3. Гусарчук Т. В. Вербицкий Михаил Михайлович // Православная энциклопедия. Т. VII. Москва : Православная энциклопедия, 2004. С. 365–366.

Публікації у співавторстві

1. Малозьомова О. І., Гусарчук Т. В. Покликання. Життя і творча діяльність О. С. Тимошенка: монографія. Київ : Муз. Україна, 2002. 136 с., іл.

2. Герасимова-Персидська Н. О., Гусарчук Т. В. Старовинна музика в культурі сьогодення і місце кафедри старовинної музики в системі НМАУ ім. П. І. Чайковського // Академія музичної еліти України / авт.-упоряд. : А. П. Лащенко, О. І. Малозьомова, Т. В. Гусарчук. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 309–317.

3. Малозьомова О. І., Гусарчук Т. В. Сторінки історії Київської консерваторії. Шлях до відкриття // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 42 : Історія музики: нові факти та інтерпретації. Київ, 2004. С. 4–26.

4. Майданська С. В., Гусарчук Т. В. Герасимова-Персидська Ніна Олександрівна // Енциклопедія сучасної України. Т. 5. Вод-Гн. Київ, 2006. С. 542.

5. Малозьомова О. І., Копиця М. Д., Гусарчук Т. В. Київська консерваторія. Етапи становлення // Національний музичний академії України імені П. І. Чайковського 100 років / авт.-упоряд. В. Рожок. Київ : Муз. Україна, 2013. С. 12–277.

6. Гусарчук Т. В., Хмара Г. М. Фортепіанна творчість Володимира Пухальського як втілення традицій європейського музичного мистецтва ХХ століття // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 112 : Композитори і музикознавці Київської консерваторії (1913–1922). Київ, 2014. С. 33–51.

Упорядкування

1. Анотований покажчик творів Артемія Веделя (1767–1808) / упоряд. Т. В. Гусарчук, ревізія муз. текстів та мовна ред. А. В. Кутасевича. Київ : Хорова бібліотека камерного хору «Київ», 1997. 36 с.

2. Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 11 : Постать Артема Веделя в історико-культурному контексті / заг. ред., упоряд., вст. ст. Т. В. Гусарчук. Київ, 2001. 138 с.

3. Академія музичної еліти України : Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної культури України імені П. І. Чайковського / авт.-упоряд. А. П. Лащенко, О. І. Малозьомова, Т. В. Гусарчук. Київ : Муз. Україна, 2004. 560 с.

4. Ведель А. Л. Духовні твори / ред.-упоряд. М. М. Гобдич і Т. В. Гусарчук. Київ : Геопринт, 2007. 452 с.

АНОТАЦІЯ

Гусарчук Т. В. Феномен творчої індивідуальності композитора в інтонаційній драматургії духовних творів (на матеріалі українського музичного мистецтва). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво». – Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Міністерство культури України, Київ, 2018.

У дисертації застосовано антропоцентричний принцип дослідження духовно-музичної творчості як утілення глибоко особистісного діалогу автора зі Всевишнім та з усім людством. Під цим кутом зору розглянуто інтонаційну драматургію низки духовних творів українських митців XVIII – початку XXI ст., у яких виявлено риси творчої індивідуальності композиторів, детермінованої комплексом особистісних чинників, зокрема типологічних властивостей.

Висвітлено ознаки індивідуальності в духовній творчості на етапі становлення індивідуальних стилів у філогенезі на прикладі інтонаційної драматургії окремих творів М. Березовського, Д. Бортнянського, С. Дегтярьова. Визначено провідні об'єктивні та суб'єктивні чинники формування творчої індивідуальності А. Веделя: охарактеризовано історико-культурну ситуацію, у якій відбувалося його становлення, розглянуто оточення композитора, здійснено спробу наблизитися до розуміння феномену його особистості, зокрема із застосуванням типологічних підходів.

Розглянуто ознаки індивідуального стилю А. Веделя у п'яти циклах богослужбових піснеспівів. Проаналізовано драматургію низки духовних концертів композитора, виявлено особливості музичної інтерпретації псалмових текстів. Враховуючи специфіку взаємодії слова і музики та перебігу психологічних процесів, утілених в інтонаційній драматургії концертів А. Веделя та С. Дегтярьова, запропоновано метод уточнення авторської атрибуції концертів. Визначено місце творчої спадщини А. Веделя як кульмінаційного явища в історичному процесі індивідуалізації творчості в українському музичному мистецтві XVIII – початку XIX ст.

На тлі національних традицій церковного співу та провідних тенденцій розвитку українського музичного мистецтва підкреслено риси творчої індивідуальності в духовних творах композиторів XIX – початку XXI ст.

(М. Вербицького, М. Лисенка, М. Вериківського, Л. Дичко, М. Скорика, Є. Станковича, В. Сильвестрова, І. Тилика). У контексті однієї з прикметних ознак сучасного українського музичного мистецтва – діалогу століть – проаналізовано окремі твори В. Сильвестрова, В. Степурка, С. Острової.

Ключові слова: творча індивідуальність, індивідуальний стиль, інтонаційна драматургія, особистість митця, типологія особистості, духовна музика українських композиторів, псалом, духовний концерт, літургія, фідеїстичний діалог.

SUMMARY

Husarchuk T. V. The Phenomenon of Creative Individuality of a Composer in the Intonation Dramaturgy of Spiritual Works (on the Material of Ukrainian Musical Art). – The Qualifying Scientific Work on the Rights of Manuscript.

Thesis for the Habilitation of the Degree of Doctor in Art Studies in the Specialty 17.00.03 “Musical Art”. – The P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, Ministry of Culture in Ukraine, Kyiv, 2018.

An anthropocentric research principle of spiritual and musical creativity as an embodiment of the author’s deep personal dialogue with Almighty God and with all humanity is used in the thesis. From this perspective, a number of spiritual works of Ukrainian artists from the 18th to the early 21st centuries were considered, in which the features of the creative individuality of composers, determined by a set of factors, were discovered. Among the latter, along with external influences which are education, socio-historical conditions, communication, the cultural environment, the content and conditions of professional activity, stylistic and genre determinants of style, there is specificity of attitude, outlook positions, personality orientation, features of temperament, character, the quality of cognitive processes, abilities, etc.

The basis, on which the individual is formed and thrives, forms a complex of typological peculiarities; therefore, a typological approach can bring the researcher to the understanding of the specifics of human personality. Different typologies of personality and the most commonly used diagnostic methods of personality properties are used in the thesis – studying of documents about a person, an observation, a conversation, an interview, testing and a synthesis method – the analysis of creative activity products.

An intonation dramaturgy of works, which has the widest semantic spectrum, including conceptual, thematic, harmonic, tonal, textual, timbre aspects, etc., gives the greatest possibilities for revealing the creative individuality of the composer. An important aspect of the study is the interaction between the word and music at various intonation levels, in different genre conditions as well as taking into account the key dramaturgic role of a fideistic dialogue.

A historical process of individualization of the composer’s work is connected with the development of the authorship and musical composition. The thesis outlines the stages of this process in Orthodox musical art. The main attention is paid to the spiritual creativity of the native composers of the classicism epoch, as precisely in this era, especially at the end of the eighteenth century, the role of personal origin is

growing, and the individuality of the composer's expression is evident and also the formation of individual styles takes place. The signs of individuality in the spiritual creations of M. Berezovsky and S. Dehtiariv are highlighted in the thesis. The leading objective and subjective factors of the formation of creative personality of A. Vedel are determined: the historical and cultural situations, in which the formation took place, were characterized; the author's surroundings are considered; with the use of typological approaches, an attempt, which helps to approach the understanding of his personality phenomenon, is made.

The signs of A. Vedel's individual style in five cycles of liturgical chants are considered. The dramaturgy of his spiritual concerts is analyzed and the peculiarities of the musical interpretation of the psalmist texts are revealed. Considering the specifics of the interaction between word and music and also the course of psychological processes, embodied in the intonation dramaturgy of concerts by A. Vedel and S. Dehtiariv, the method, which specifies the author's attribution of concerts, is proposed. The place of A. Vedel's creative heritage as a culmination phenomenon in the historical process of individualization of creativity in Ukrainian music of the 18th century is determined.

On the background of church singing the national traditions and leading trends in the development of Ukrainian musical art, the features of creative individuality in the spiritual works of composers of the 19th through early 20th centuries were emphasized. These composers are M. Verbytsky, M. Lysenko, M. Verykivsky.

The modern "golden age" of national spiritual music is associated with radical socio-cultural changes, as a result of which the actualization of forgotten spiritual values takes place. The dramaturgy of musical works reveals the complexity of the artistic world of the modern creator. Thus, a spiritual concert genre transformation in the works of M. Skoryk is aimed at the creation of original concepts, modernizing the stylistic reference points of Ukrainian classical spiritual music with an arsenal of new expressive means. An attempt to take a look at the creativity of Ye. Stankovych and V. Sylvestrov through the prism of spiritual works allowed revealing certain bright features of individuality, and a broader view on L. Dychko's and I. Tylyk's choral work helps to correlate musical parameters with personal and typological features. Some works by V. Sylvestrov, V. Stepurko, S. Ostrova are analysed in the context of one of the notable signs inherent for the contemporary Ukrainian music art – the dialogue between the centuries, which is displayed itself in the multifaceted application to certain genre and stylistic sources, historical figures, events, etc.

Consequently, Ukrainian spiritual music, being historically and mentally a basic component of national musical art, is firmly rooted in the traditions of church singing and at the same time reveals extreme sensitivity to the main trends of the Ukrainian culture development. The artistic results of this interaction, of course, are determined by the creative individuality of the author.

Keywords: creative individuality, individual style, intonation dramaturgy, personality of the artist, typology of personality, spiritual creativity of Ukrainian composers, psalm, spiritual concerto, liturgy, fideistic dialogue.